

HÂRİKULÂDE OLAYLAR VE İHÂNET/ HIZLÂN

Yrd. Doç. Dr. Durmuş ÖZBEK*

Abstract

Extraordinary Events and Ihanat-Khidhlan

In the Islamic terminology, “adatullah” or “sunnatullah” that governs the material world and according to al-Qur’an, forms the social life and also seem continuing and repeated are the rules of Allah. The extraordinary events happen as a result of changes in these rules made by Allah. The extraordinary events are divided into two parts: the first part is the unreligious ones such as sihr (magic), sha’badha and kahana. The second part is the religious ones such as mu’jiza(miracle), irkhas(a marvellous event created by God to indicate the prophethood of the prophets), karamat(a marvellous event showed by a saint”wali” with the permission of God), istidraj/makr(a marvellous event created by God to increase the punishment of the sinners or the unbelievers on their requests), and ihanat/khidhlan(a marvellous event created by God to punish the sinners and the unbelievers on the contrary of their requests).

Ihanat (khidhlan) has the meaning that Allah leaves one humanbeing without help, honour, mercy and puts him in a position of unpowerful, weak and contemptible person and also creates the power of committing the sin in him. In the science of theology, ihanat (khidhlan) means the extraordinary event that Allah has created in the hands of the persons who are openly known as the infidels and commit the sins just as the opposite of what they desire. These events aim to disgrace and deny them as it has been seen in the example of Musaylama al-Kadhdhab.

* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

21. yüzyılda hergün o kadar değişik olaylar ve buluşlar oluyor ki, yetişmek adetâ imkânsız. Çağımız bilgi çağıdır. Çünkü her gün yeni olaylarla, yepyeni buluşlarla karşı karşıya gelmekteyiz. Bilgisayardaki, telefondaki hele uzaydaki gelişmeleri bir düşünelim. Ne hârika şeyler! Bu hârika kelimesi dilimizden düşmüyor. Hârika insan, hârika elbise, hârika makine, hârika, hârika, hârika,...gibi. Bazan da bu “hârika” kelimesi, “âdet” kelimesiye birlikte “hârikulâde” diye birleşik ve tamlama olarak kullanılmaktadır. Bu kelimeler, güzel, çok güzel, fevkâlâde güzel, enfes, hayret, şaşılacak şey...gibi manalara gelmektedir. Elbette buradaki “hârikalar”, dînî anlamdaki “Hârika” manasına gelmiyor. Zira “hârika”nın sözlük ve terim manaları başka başkadır. Bu sebeple “Hârika” ve “Hârikulâde” kelimelerinin kelâm ilminde özel bir yeri vardır. Zira bu kelimelerin ihtiva ettiği manalar irhâs, mu’cize, kerâmet, meûnet, istidrâc/mekr ve ihânet/hızlân nübüvvet inancı ile yakinen ve dolaylı olarak da ilgilidir.

Nübüvvet makamına erişmeden önce Allah tarafından kendisine lütfedilen bazı “hârikulâde olaylar” verilmesi manasına gelen “irhâs” olmaksızın bir “peygamber”; peygamberlik iddiasında bulunan bir zâtın doğruluğunun Allah tarafından tasdik edilmesi olan “mu’cize” olmaksızın bir “resûl ve nebî”; Allah’ın emir ve yasaklarını tam olarak yerine getiren takvâ sahibi insanların elinde meydana gelen hârikalar olan “kerâmet” olmaksızın bir “velî”; Allah’ın bazı mecnûn (deli), ebdâl (abdâl), saf olarak bilinen müslümanların rızkını temin edebilmeleri doğrultusunda kendilerinin elinde meydana getirdiği hârikalar olan “meûnet” olmaksızın bir “mecnûn”, “ebdâl” düşünülemez. Yine isteklerine uygun olarak nimetler verdiği halde Allah’ı inkâr eden bazı insanların elinde meydana gelen hârikalar manasına gelen “istidrâc”ın Allah’ın bir lütfu ve ihsanı olmayıp onlara süre verdiği fakat asla ihmal etmediği, sadece onlara azablarını artırmaya yönelik olarak meydana getirdiği hârikalar olan “istidrâc/mekr” olmaksızın bir “günahkâr” veya “kâfir” asla düşünülemez. Aynı şekilde Allah’ın emir ve yasaklarını açıkca yerine getirmeyip küfrü ve fısı açık olduğu bilinen insanlardan bazıları peygamberlik iddialarında bulunmuşlar, bunu isbat etmek için de kendilerinden “mu’cize” göstermesi istenilmiştir. Allah Teâlâ da bunların yalancı ve rezil olduklarını insanlara göstermek için onların elinde, isteklerinin tam zıddı olarak meydana getirdiği hârikalar manasına gelen “ihânet/hızlân” olmaksızın bir “yalancı kâfir” ve “yalancı günahkâr insanlar” elbette düşünülemez. Bu bakımdan bu terimlerin ve kavramların bilinmesi akâid ve kelâm açısından önemlidir, gereklidir. Bir insan düşünün ki, hayatı boyunca Allah’ı inkâr etmiş, O’nun emir ve yasaklarını yerine getirmemiş; insanları aldatmış, soymuş, onlara yalan söylemiş, işkence yapmış, zul-

metmiş, onların hakkını yemiş, mal mülk edinmiş bolluklar içinde yaşayıp gitmiştir. Böyle bir insanın yaptıkları yanına kâr mı kalacaktır? İnsanları aldattığı, soyduğu, onlara yalan söylediği, zulmettiği, yaptığı haksızlıkları ortaya çıkmayacak, yaptıklarının hesabını vermeyecek midir? Elbette böyle bir insan yaptıklarının hesabını verecek, cezasını çekecektir. Böyle bir insanın hesap vermemesi, cezasını çekmemesi Allah'ın adil olmaması, adaletsiz olması manasına gelir ki, bu Allah Teâlâ hakkında muhaldir, düşünülemez. Allah böyle insanların hak ettikleri cezayı mutlaka verecektir. Zira Allah adildir.

İşte bu nedenlerle “Hârikulâde Olaylar” insanın kendini psikolojik ve sosyolojik olarak tanımasına vesile olması ve yaratılış amacına uyması gerektiği bakımından, kelâm açısından önemlidir, bilinmesi faydalıdır. “Hârikulâde olaylar” ile “İhânet/Hızlân” arasındaki ilişkiyi ve “sihir” den farkını belirtmek için makaleye “Hârikulâde Olaylar ve İhânet/Hızlân” başlığını koyduk. Okuyucuların anlayabileceği bir üslûp takip edeceğiz. Biz önce “Hârikulâde Olaylar”ın sözlük ve terim manalarını sonra da kısımlarını açıklayacağız. Kelimelerin manalarını verirken de yazarlarının ölümelerini vererek ilk kaynaklar ile ellerinde bulunan sözlükleri de gözönünde tutarak fayda sağlamayı benimseydik. Ayrıca bu konuyu “Hârikulâde Olaylar ve Mu’cize” ile “Hârikulâde Olaylar ve İstidrâc/Mekr” ve “Hârikulâde Olaylar ve İhânet/Hızlân” olarak makaleler halinde vererek faydalı olmayı düşündüğümüzü söylemeliyiz. Ayrıca bu makalenin ayrı bir konu ve ayrı bir dergide yayınlanması zarureti sebebiyle bazı bilgiler tekrar edilerek ve bazı değişikliklerle verdiğimizizi de belirtmeliyiz.

Önce “Hârikulâde Olaylar” ve ihtiva ettiği manaları, sihir ve çeşitlerinden farklarını kısaca sonra da asıl konu olan “ihânet/hızlân”ı, örneğini ve başta kelimacılar olmak üzere önemli gördüğümüz bazı âlimlerin konu ile ilgili görüşlerini ve son olarak da neticeyi vereceğiz.

Şimdi kısaca metodik çerçevesini belirttiğimiz üzere açıklamaya çalışacağız.

Sözlükte hârika: Hârika (الخارق): Arapça bir kelimedir. H-R-K (خرق) fiilinden türemiş olup ism-i fâildir. H-R-K (خرق) fiili birinci bابتan: Bozmak, yırtmak, yarmak, delmek, katetmek, aşmak...demektir. Dördüncü bابتan ise: Şaşırmak, hayrete düşmek, dehşete düşmek...gibi manalara gelmektedir¹. Dinde: Dördüncü bابتan gelen şekliyle kullanılmakta; birleştiği ikinci kelime

¹ el-Ezherî(v. 370/980), Ebu Mansur Muhammed. b. Ahmed, Tehzîbü'l-Lüga, Tahkik: Abdüsselâm Serhan, Muracaa: M. Ali en-Neccâr, Kahire, 1967, c. VII, s. 21-25; Fâris b. Zekeriyâ er-Râzî (395/1004-v. ?), Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. , Tahkik ve zabt: Abdüsselâm M. Hârûn, Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüga, 2. baskı, (I-VI c. 1969-1972), Kahire, 1970, c. II, s. 172-173

Dördüncü babtan gelen şekliyle kullanılmakta; birleştiği ikinci kelime olan âdet (العادة): Tabiat, doğa, âdet, görenek, gelenek, alışkanlık...gibi manalara gelmektedir². İkisi birlikte “ hârikulâde (خارق العادة)” olarak tamlamadır.

Terim olarak hârikulâde: Tabiat kanunlarının delinmesi, bozulması, yırtılması, aşılması...gibi manalara gelmektedir.

Genel anlamda hârikulâde ise: Tabiat üstü, doğaüstü, olağanüstü, olağandışı, fevkalâde haller ve olaylar...demektir³.

Başka bir ifadeyle hârikulâde: “Alışılmışın dışında tabiattaki işleyişi belirli zamanlarda bozan tabiat üstü olaylar için kullanılan terimdir⁴.

ve 229; Râgıb el-İsfehânî(v. 502/1108), Ebu'l-Kâsım Hüseyin Ahmed b. M., el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an, Tahkik: M. S. Kılânî, Kahire, 1961, s. 146; İbn Manzûr (v. 711/1311), Ebu'l-Fadl Cemâlî'd-Din, M. b. Mükerrrem, Lisânü'l-Arab, 1. baskı, bulak, Mısır, 1301/1883, c. XI, s. 359-363; ez-Zebîdî (v. 1205/1790), Ebu'l-Feyz M. b. M. b. Abdirezzâk el-Murtezâ el-Hüseynî el-Vâsîfî el-Hanefî, Şerhu'l-Kâmûs (Tâcu'l-Arus min Cevâhiri'l-Kâmûs), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1307/1890, c. VI, s. 327-331; Asım Efendi (v. 1235/1819), Ebu'l-Kemâl es-Seyyid Ahmed, el-Okyânûsu'l-Besîr fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhîr ve'l-Kâbüsi'l-Vesîr, el-Matbaatü'l-Bahriyye, İstanbul, 1305/1887, c. IV, s. 826; Yazarı yok, el-Müncid fi'l-Lüga ve'l-A'lâm, Dâru'l-Meşrîk, 20. baskı, Beyrut, 1969, s.175; Cübrân Mesûd, er-Râid (Mu'cemün Lügaviyyün Asriyyün), 2. baskı, Beyrut, 1967, s. 603; Hârik, 620: H-R-K; İbrahim Mustafa ve diğerleri, el-Mu'cemu'l-Vasîf, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989, c. I, s. 229; Ahmed el-Âyed ve diğerleri, el-Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Esâsiyyü (Lârûs), Tunus, 1988, s. 391-392; Mutçalı, Serdar, el-Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Hadîs: Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık, İstanbul, ts, s. 222-223: H-R-K ve Hârik; Sarı, Mevlüt, el-Mevârid, Araça-Türkçe Lügat, İstanbul, 1970, s. 396-397; Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1970, s. 395; D. Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, Ankara, 1981, s. 397; Bilgi için bkz: Özervarlı, M. Sait, Hârikulâde, DİA(Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 181-182: Burada “Hârikulâde” adı altında Mu'cize, İrhâs, Kerâmet, Maûnet, İstidrâc, İhânet konularında iki sayfada kısa kısa bilgiler verilmektedir;Özbek , Durmuş, Hârikulâde Olaylar (geniş olarak Mu'cize), S. Ü. İlâhiyât Fakültesi Dergisi, Konya, 1997, Sayı, VII, s. 168-230.

NOT:”İstidrâc” ve “İhânet” daha önce tarafımdan DİA' ya madde olarak yazılmış fakat ayrı maddeler olarak yayınlanmadığı için bu makaleler yazılmıştır.

² Asım Efendi, Kâmus Tercemesi, c. I, s. 1225-1226; Cübrân Mesûd, er-Râid, s. 991; İbrahim Mustafa ve diğerleri, Mu'cemu'l-Vasîf, c. II, s. 634-635; Ahmed el-Âyed ve diğerleri, Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Esâsiyyü, s. 876; Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, s. 607; Sarı, Mevârid, s. 1062; Devellioğlu, Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lügat, s. 11; Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, s. 7.

³ el-Ezherî,Tehzîbü'l-Lüga, c. VII, s. 21-25; Fâris b. Zekerıyyâ er-Râzî, Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüga, c. II, s. 229; Râgıb, el-Müfredât, s. 146; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, c. XI, s. 359-363; ez-Zebîdî, Şerhu'l-Kâmûs, c. VI, s. 327-331; Asım Efendi, Kâmus Tercemesi, c. IV, s. 826; el-Müncid, s. 175; Cübrân Mes'ûd, er-Râid, s. 620; “Âdet” için bk.: Cübrân Mes'ûd, a. g. e. s. 991; İbrahim Mustafa ve diğerleri, Mu'cemu'l-Vasîf, c. II, s. 634-635; Ahmed el-Âyed ve diğerleri, Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Esâsiyyü, s. 876; Sarı, Mevârid, s. 1062; Devellioğlu, a. g. e. s. 11; Doğan, a. g. e. , s. 7.

Burada dikkat edilecek en önemli husus, tabiat kanunları ile âdetleri birbirine karıştırma olmamalıdır. Zira “âdetler” de her zaman değişiklikler olabilir, yapılabilir. Fakat tabiat, doğa kanunlarında böyle istenildiği zaman değişiklikler olmaz, yapılamaz. Şayet olursa, yapılabilirse bu “hârika, hârikulâde” olur.

Netice olarak “hârika” veya “hârikulâde”: Olağanüstü, âdetin üstündedir. Peygamberlere veya sâlih ve velî kişilere nisbet edilen olağandışı haller demektir⁵.

İslâm inancında, özellikle “Kelâm” da “hârikulâde (olağanüstü) olaylar” iki kısımdır:

I-Dinî yönü bulunan hârikalar: Mu’cize, İrhâs, Kerâmet, Meûnet(Maûnet), İstidrâc, İhânet / Hızlân’dır.

II-Dini yönü bulunmayan hârikalar: Bunlar “sihir ve çeşitleri” olup, “hârikulâde olaylar” a girmez⁶.

Önce her iki kısmı kısaca, sonra da “hızlân/ihânet” i genişçe açıklayacağız.

I-Dinî yönü bulunan hârikulâde olaylar şunlardır:

1-Mu’cize⁷: Peygamberler elinde meydana gelen hârikalardır⁸.

⁴Bkz: Özervarlı, Hârikulâde, DİA, c. XVI, s. 181; Özbek, a. g. dergideki makale, S. VII, s. 167-168.

⁵ et-Tehânevî(v.1158/1745), M. b. Ali, Kitabü Keşşâfı Istilâhâtî'l-Fünûn, Tashih: el-Mevlevî M. Vecîh ve diğerleri, Ofset baskı, İstanbul, 1984, c. I, s. 444; Devellioğlu, a. g. e. s. 395; Sarı, a. g. e. s. 215, 353; M. Sai Şimşek-Tacettin Uzun, arapça-türkçe(Deyimler, Kalıp İfadeler, Atasözleri) Sözlüğü, İstanbul, 1991, s. 133.

⁶ Bkz. Özervarlı, Hârikulâde, c. XVI, s. 181-182; Özbek, a. g. dergideki makale, S. VII, s. 168-230.

⁷Mu’cize’nin sözlük manası için bkz: el-Ezherî, a. g. e. Tahkik ve takdim: Abdusselâm M. Hârûn, Dâru’l-Mısıriyye, Mısır, 1964, c. I, s. 340-341: A-C-Z ve A’-C-Z; Râgıb el-İsfahânî, a. g. e. s. 322: AC-Z, A’-C-Z; İbn Manzur, a. g. e. c. VII, s. 236-237; el-Firûzâbâdî (v. 817/1414), Mecdû’d-Dîn Ebu Tahir, M. b. Ya’kûb b. M. b. Ömer eş-Şîrâzî eş-Şâfiî, el-Kâmûsü’l-Muhît ve’l-Kâbûsü’l-Vesît fi’l-Lüga, Dâru’l-İlm, Beyrut, ts. c. II, s. 180-181: A-C-Z; el-Cevherî (v. 1005?/1596?), Ebu Nasr İsmâil b. Hammâd, Tahkik: Ahmed Abdulğafûr Attâr, es-Sihâh (Tâcu’l-Lügati ve Sihâhu’l-Arabiyyeti), I-VI c. Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Neşr: es-Seyyid Hasen Şerbetlî, Mısır, ts. c. I, s. 880: A-C-Z. s. 881: A’-C-Z (el-Cevherî, a. g. e. I-II c. İstanbul, 1282/1865 c. I, s. 431: A-C-Z); et-Tehânevî, a. g. e. c. II, s. 975; ez-Zebidî, Şerhu’l-Kâmûs (Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs), c. IV, s. 48-53: A-C-Z (5. baktan gelir), A’-C-Z: s. 52-53; Asım Efendi, a. g. e. c. II, s. 819-821; İbrahim Mustafa ve diğerleri, el-Mu’cemu’l-Vesît, c. II, s. 585; Ahmed el-Ayed ve diğerleri, el-Mu’cemü’l-Arabiyyü’l-Esâsiyyü, s. 822; Mutçalı, a. g. e. s. 550-551; Gölcük, Şerafeddin-Toprak, Süleyman, Kelâm, Tarih-Ekoller-Problemler, Tekin Dağıtım, 5. baskı, Konya, 2001, s. 370-385; Geniş bilgi için bk. Özbek, Hârikulâde Olaylar, a. g. dergideki makale, Sayı, 7, s. 167-230 (Mu’cize: 174-230).

2-İrhâs⁹: Peygamberlerin peygamber olmadan önceki dönemlerinde meydana gelen hârikalardır¹⁰.

3-Kerâmet¹¹: Peygamber olmayan velîlerin ellerinde meydana gelen hârikalardır¹². Kerâmet, velîlerin elinde meydana gelir¹³.

⁸Mu'cize'nin terim manası için bkz: el-Ezherî, a. g. e. c. I, s. 340; Râgıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 322; Teftâzânî (v. 793/1391, Mes'ûd b. Ömer b. Abdillâh Sa'du'd-Dîn, Şerhu'l-Makâsîd, Matbaatu el-Hâcî Muharrem Efendi, I-II, İstanbul, 1305/1887, c. II, s. 176; Teftâzânî, Şerhu'l-Akâid, İstanbul, 1317/1899, s. 72; Cürçânî (v. 816/1413), es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. M. Ali el-Hüseynî, Ta'rîfât, Matbaat-ı Ahmed Kâmil, İstanbul, 1327/1909, s. 148; Cürçânî, Şerhu'l-Mevâkıf, I-III c, İstanbul, 1311/1894, c. III, s. 177; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsü'l-Muhît, c. II, s. 180-181; el-Cevherî, es-Sihâh, Mısır, ts, c. I, s. 881; ez-Zebîdî, a. g. e. c. IV, s. 52; eş-Şeyh İbrahim Celhûm-eş-Şeyh Abdüsselâm Hammâd, Mu'cizâtü'r-Resûl (S. A. V.) Ve Delâilü Sıdkı Nübüvvetihi, 2. baskı, Nâşir: ed-Dârü'l-Misriyyetü'l- Lübnânîyyetü, Kahire, 1994, s. 7; Geniş bilgii için bk. Özbek, Hârikulâde Olaylar, a. g. dergideki makale, S. 7, s. 173. Mu'cize'nin başka tarifleri için bk. s. 179-182.

⁹İrhâs'ın kökü olan "R-H-S" nın sözlük manası için bkz: el-Ezherî, a. g. e. Tahkik: M. Abdulmün'im Hafacâ-Mahmûd Ferec el-Ukde, Muraca'a: Ali M. el-Becâvî, Kahire, 1967, c. VI, s. 110-111; Fâris b. Zekerîyyâ er-Râzî, Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüga, c. II, s. 449; Fâris b. Zekerîyyâ er-Râzî, Kitâbü Mücmeli'l-Lüga, Tahkik: Şehâbüddin Ebu Amr, Beyrut, 1994, s. 302; ez-Zemahşerî (v. 538/1143), Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer el-Havârizmî, Esâsü'l-Belâğa, Beyrut, 1992, s. 261; İbn Manzûr, a. g. e. Beyrut, ts. c. V, s. 44; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsü'l-Muhît, c.II, s. 305; asım efendi, a. g. e. c. II, s. 1181; Bekir Topaloğlu- Hayreddin karaman, Arapça-Türkçe Yeni Kâmûs, 2. baskı, İstanbul, s.155.

İrhâs'ın türediği E-R-H-S fiilinin sözlük manası için bkz: el-Ezherî, a. g. e. c. VI, s. 110-111; ez-Zemahşerî, a. g. e. s. 261; İbn Manzûr, a. g. e. Beyrut, ts. c. V, s. 44; Cürçânî, et-Ta'rîfât, Tahkik ve Ta'lik: Dr. Abdurrahman Umeyra, Beyrut, 1407/1987, s. 38; İrhâs; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsü'l-Muhît, c. II, s. 305; et-Tehânevî, a. g. e. c. II, s. 563; Asım Efendi, a. g. e. c. II, 1181; Ahmed el-Ayed ve diğerleri, a. g. e. , s. 554; İbrahim Mustafa ve Diğerleri, a. g. e. c. s. 377; Halil el-Cürr, Lârûs, el-Mu'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadîs, Paris, 1983, s. 67; Devellioğlu, a. g. e. s. 533; Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü, Ankara, 1997, s. 399; Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991, s. 252; Topaloğlu-Karaman, a. g. e. s. 155.

¹⁰İrhâs'ın terim manası için bkz: Teftâzânî, Şerhu'l-Akâid, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Kelâm İlmi Ve İslâm Akâidi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1980, s. 297, dpn. 8 ve s. 317, dpn. 14/2; Cürçânî, et-Ta'rîfât, Beyrut, 1407/1987, s. 38; İrhâs; el-Bâcûrî (v. 1227/1860), İbrahim b. M. b. Ahmed el-Misrî eş-Şâfiî, Düzenleyen: M. Edîb el-Keylânî-Abdulkerîm Tettân, Şerhu Cevhereti't-Tevhîd, Mektebetü'l-Gazâlî, Dimaşk, 1972, s. 299; Gölcük-Toprak, a. g. e. s. 391.

¹¹Kerâmet'in sözlük manası için bkz: el-Ezherî, Tehzîbü'l-Lüga, Tahkik: Ali Hasen, Müraca'a: M. Ali en-Neccâr, Kahire, 1967, c. X, s. 233-236; Fâris b. Zekerîyyâ er-Râzî, Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüga, Mısır, 1972, c. V, s. 171-172; Fâris b. Zekerîyyâ, Kitâbü Mücmeli'l-Lüga, s. 620; Ragıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 428-429; Zemahşerî, a. g. e. s. 541; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, Bulak, Mısır, 1303/1885, c. XV, s. 414-419; KERÂMET: KERUME كرم den, 5. baktan gelmektedir; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsü'l-Muhît, Beyrut, ts. c. IV, s. 170; el-Fîrûzâbâdî, Besâiru Zevî't-Temyîzi fi Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz, Tahkik: M. Ali en-Neccâr, el-Mektebetü'l- İlmiyye, Beyrut, ts. c. IV, s. 343; Abdülkâdir er-Râzî, M. b. Ebî Bekr b.: İzahu Muhtasârî's-Sihâh, tahkik: Nedim Maraşlı-Üşâme Maraşlı-Adil Maraşlı, Neşreden: Vehbe ez-Züceylî, Dimaşk, 1997, s. 386; Asım Efendi, a. g. e. c. IV, s. 463-465; İbrahim Mustafa ve diğerleri, a. g. e. s. 784; Ahmed el-Ayed ve diğer-

leri, a. g. e. s. 1037; Sarı, a. g. e. s. 1302-1303; el-Müncid, s. 6820; Cübrân Mes'ûd, er-Râid, s. 1237; Devellioğlu, a. g. e. s. 609; Mutçalı, a. g. e. s. 756-757.

¹²Kerâmet'in terim manası için bkz: el-Ezherî, a. g. e. c. X, s. 236-238; en-Nesefî (v. 508/1114), Ebu'l-Mu'in Meymûn b. M. : Tebsîretü'l-Edille fi Usûli'd-Dîn, tahkîk ve ta'lik: Claude Selame, I-II c. Dimeşk, 1993, c. I, s. 436 (el-Kelâmü fi İsbâti Kerâmâtî'l-Evliyâi); es-Sâbûnî (v. 580/1184)Ahmed b. Mahmûd Nureddin, el-Bidâye fi Usûli'd-Din, Terceme Eden: Bekir Topaloğlu, Mâturidiyye Akâidi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 183, Baskı yeri ve tarihi yok, s. 124, dpn. no 50 ve s. 204; Fahrü'd-Din er-Râzî (v. 606/1210), Ebu Abdillâh M. b. Ömer, et-Tefsîrû'l-Kebîr, 2. baskı, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Tahran, ts. c. XIV, s. 173; İbn Manzur, a. g. e. c. XV, s. 414, 415, 416, 419; Teftâzânî, Şerhu' l-Makâsîd, c. II, s. 203; Teftâzânî, Şerhu'l-Akâid, Haz: Uludağ, a. g. e. s. 297, dpn. 8 ve s. 317, dpn. 3; Cürcânî, Ta'rîfât, İstanbul, 1909, s. 123; Lekânî (v. 1047/1637), Abdüsselâm b. İbrahim, Şerhu Cevhereti't-Tevhîd (İthâfû'l-Mürîd bi Cevhereti't-Tevhîd), Müellif: M. Muhyiddin Abdülhamid: en-Nizâmü'l-Ferîd, bi Tahkiki Cevhereti't-Tevhîd, Kahire, 1955, s. 205; Tehânevî, a. g. e. c. II, s. 1266; Girîdî (Giritli) Sırrı Paşa (v. 1895), Nakdû'l-Kelâm fi Akâidi'l-İslâm, İstanbul, 1310/1893, s. 311; Gölcük-Toprak, a. g. e. s. 386, 389; eş-Şeyh İbrahim Celhûm-eş-Şeyh Abdüsselâm Hammâd, Mu'cizâtü'r-Resûl ve Delâilü Sırtkı Nübüvvetihi, s. 13; Selvi, Dilaver, İslâm'da Velâyet Ve Kerâmet, Umran Yayınları, İstanbul, 1990, s. 212-213; Ayhan, Bekir, Tasavvufta Mu'cize Ve Kerâmet, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Danışman: İbrahim Düzen, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlı Urfa, 1995, s. 24; Cebecioğlu, a. g. e. s. 446; Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 283; el-Bâcûrî, a. g. e. s. 298; Özbek, a. g. dergideki makale, S. 7, s. 173.

¹³Velî'nin sözlük manası için bkz: el-Ezherî, a. g. e. c. XV, s. 447-454 (Özellikle s. 449-450); Fâris b. Zekerîyyâ er-Râzî, Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüga, c. VI, s. 141-142; Fâris b. Zekerîyyâ er-Râzî, Kitâbü Mücmeli'l-Lüga, s. 762; Ragıb el-isfehânî, a. g. e. s. 533-535 (Özellikle s. 535: İsm-i fail ve İsm-i meful manasına geldiğine ayetler verilmiştir); ez-Zemahşerî, Esâsü'l-Belâğa, s. 689; Fahrü'd-Din er-Râzî, a. g. e. c. XXI, s. 84 (el-Mukaddimetü'l-ülâ): Fail ve meful manasını hakkında geniş bilgi var; İbn Manzur, a. g. e. c. XV, s. 406-415 (Özellikle s. 411); el-Fîrûzâbâdî, Besâir, c. V, s. 280-284; et-Tehânevî, a. g. e. c. II, s. 1528; Asım Efendi, a. g. e. c. IV, s. 1223-1224; Abdülkâdir er-Râzî, a. g. e. s. 486; İbrahim Mustafa ve diğerleri, a. g. e. s. 1057; Ahmed el-Ayed ve diğerleri, a. g. e. s. 1333; Yazarı yok, el-Müncidü'l-Ebcedi, Dârü'l-Meşrik, Beyrut, 1967, s. 1166: On taneden fazla manası var. ; Mutçalı, a. g. e. s. 1012: Otuzdan fazla manası var; Gündoğdu, a. g. tez, basılmamış, s.1-2; Selvi, a. g. e. s. 11; Gölcük-Toprak, a. g. e. s. 386. Velî'nin terim manası için bkz: el-Ezherî, a. g. e. c. XV, s. 447-454 (Özellikle s. 449-450); Fâris b. Zekerîyyâ er-Râzî, Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüga, c. VI, s. 141-142; Fâris b. Zekerîyyâ er-Râzî, Kitâbü Mücmeli'l-Lüga, s. 762; Ragıb el-isfehânî, a. g. e. s. 533-535 (Özellikle s. 535: İsm-i fail ve İsm-i meful manasına geldiğine dair ayetler verilmiştir); ez-Zemahşerî, Esâsü'l-Belâğa, s. 689; Fahrü'd-Din er-Râzî, a. g. e. c. XXI, s. 84 (el-Mukaddimetü'l-ülâ): Fail ve meful manasını hakkında geniş bilgi var; İbn Manzur, a. g. e. c. XV, s. 406-415 (Özellikle s. 411); Teftâzânî, Şerhu'l-Makâsîd, c. II, s. 20; Cürcânî, Ta'rîfât, İstanbul, 1909, s. 172; el-Fîrûzâbâdî, Besâir, c. V, s. 280-284; et-Tehânevî, a. g. e. c. II, s. 1528; Asım Efendi, a. g. e. c. IV, s. 1223-1224; en-Nebhânî (1350/1931), Yusuf b. İsmâil, Câmiu Kerâmâtî'l-Evliyâ, tahkik: İbrahim Atve, I-II c. 1. baskı, Mısır, 1381/1962, Önsöz, s. 7; Abdülkâdir er-Râzî, a. g. e. s. 486; İbrahim Mustafa ve diğerleri, a. g. e. s. 1057; Ahmed el-Ayed ve diğerleri, a. g. e. s. 1333; Yazarı yok, el-Müncidü'l-Ebcedi, Dârü'l-Meşrik, Beyrut, 1967, s. 1166: On taneden fazla manası var; Mutçalı, a. g. e. s. 1012: Otuzdan fazla manası var; Gündoğdu, a. g. tez, basılmamış, s. 1-2; Selvi, a. g. e. s. 11; Gölcük-Toprak, a. g. e. s. 386, 390.

4-Meûnet¹⁴: Velîlik mertebesine ulaşmamış, salih amel sahibi kişilerin ihtiyaçlarının giderilmesi için meydana gelen hârikalardır ¹⁵.

5-İstidrâc¹⁶: Günahı ve küfrü açık olan kişilerin elinde azaplarını artırmak için istediklerinin kabul edilmesiyle meydana gelen hârikalardır¹⁷. İstidrâc'ın: mekr¹⁸, keyd¹⁹, hud'a ve muhâdaa²⁰, imlâ ve imhâl²¹ gibi çeşitleri vardır.

¹⁴ Meûnet'in kökü olan A-V-N ve E-Â-N' in sözlük manası için bkz: ez-Zemahşerî, Esâsu'l-Belâğa, s. 440; İbn Manzur, a. g. e. c. XIII, s. 298; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-Muhît, c. IV, s. 255; Asım Efendi, a. g. e. c. IV, s. 698; Abdülkâdir er-Râzî, İzâhu Muhtârî's-Sihâh, s. 305.

Meûnet'in sözlük manası için bkz: el-Ezherî, a. g. e. c. III, s. 202; İbn Manzur, a. g. e. c. XIII, s. 298-299; el-Fîrûzâbâdî, Besâir, c. IV, s. 113; Ahmed el-Ayed ve diğerleri, a. g. e. s. 880; el-Müncid, s. 539; İbrahim Mustafa ve diğerleri, a. g. e. c. II, s. 638; Sarı, a. g. e. s. 1069; Mutçalı, a. g. e. s. 611-612; Gölcük-Toprak, a. g. e. s. 391.

¹⁵ Meûnet'in terim manası için bkz: Sâbûnî, el-Bidâye, Tercüme eden: Bekir Topaloğlu, Mâturîdiyye Akâidi, s. 124, dpn. 50; Cürcânî, a. g. e. s. 148; Teftâzânî, Şerhu'l-Akâid, Haz: Uludağ, a. g. e. s. 317, dpn. 14/4; Meûnet; et-Tehânevî, a. g. e. c. II, s. 1073; el-Bâcûrî, a. g. e. s. 298; Gölcük-Toprak, a. g. e. s. 391.

¹⁶ İstidrâc'ın kökü D-R-C 'nin sözlük manası için bkz: el-Ezherî, a. g. e. c. X, s. 646; Fâris b. Zekerîyyâ er-Râzî, Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüga, c. II, s. 275; Râgıb el-İsfehânî, s. 167; İbn Manzur, a. g. e. c. II, s. 266; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-Muhît, c. I, s. 187; el-Fîrûzâbâdî, Besâir, c. II, s. 592; İbrahim Mustafa ve diğerleri, a. g. e. s. 277; Ahmed el-Ayed ve diğerleri, a. g. e. s. 444; Topaloğlu-Karaman, a. g. e. s. 98. İstidrâc, İ-S-T-D-R-C fiilinden gelir. Mastardır, isimdir.

İstidrâc'ın sözlük manası için bkz: Râgıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 167; ez-Zemahşerî, a. g. e. s. 185; İbn Manzur, a. g. e. c. II, s. 268 ve c. III, s. 90-92; Cürcânî, et-Ta'rîfât, Beyrut, 1987, s. 41-42; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-Muhît, c. I, s. 188; el-Fîrûzâbâdî, Besâir, c. II, s. 592-593; Asım Efendi, a. g. e. c. IV, s. 746-747; Alûsî(1270/1854), Seyyid Mahmûd, Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm, I-XXV c. Beyrut, ts. c. IX, s. 126-127; Abdülkâdir er-Râzî, a. g. e. s. 133; İbrahim Mustafa ve diğerleri, a. g. e. s. 277; Ahmed el-Ayed ve diğerleri, a. g. e. s. 444; Topaloğlu-Karaman, a. g. e. s. 98; Gölcük-toprak, a. g. e. s. 391.

¹⁷ İstidrâc'ın terim manası için bkz: Râgıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 167; ez-Zemahşerî, a. g. e. s. 185; İbn Manzur, a. g. e. c. II, s. 268 ve c. III, s. 90-92; Cürcânî, et-Ta'rîfât, Beyrut, 1987, s. 41-42; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-Muhît, c. I, s. 188; el-Fîrûzâbâdî, Besâir, c. II, s. 592-593; Asım Efendi, a. g. e. c. IV, s. 746-747; Alûsî, Rûhu'l-Meânî, c. IX, s. 126-127; Abdülkâdir er-Râzî, a. g. e. s. 133; İbrahim Mustafa ve diğerleri, a. g. e. s. 277; Ahmed el-Ayed ve diğerleri, a. g. e. s. 444; Topaloğlu-Karaman, a. g. e. s. 98; Gölcük-Toprak, a. g. e. s. 391.

¹⁸ Mekk için bkz: el-Ezherî, a. g. e. c. X, s. 240-242; Râgıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 471; Cürcânî, et-Ta'rîfât, Beyrut, 1987, s. 283; Mutçalı, a. g. e. s. 842; Topaloğlu-Karaman, a. g. e. s. 414; Sarı, a. g. e. s. 1454. Mutçalı, a. g. e. s. 842; Topaloğlu-Karaman, a. g. e. s. 414.

¹⁹ Keyd için bkz: Râgıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 443; Cürcânî, et-Ta'rîfât, Beyrut, 1987, s. 240; el-Fîrûzâbâdî, Besâir, c. IV, s. 399-400; Mutçalı, a. g. e. s. 780; Topaloğlu-Karaman, a. g. e. s. 380; Sarı, a. g. e. s. 1339.

²⁰ Hud'a ve Muhâdaa için bkz: Fâris b. Zekerîyyâ er-Râzî, Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüga, c. V, s. 345; Fâris b. Zekerîyyâ er-Râzî, Kitabu Mücmeli'l-Lüga, a. g. e. s. 672; Râgıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 143-144; Abdülkâdir er-Râzî, a. g. e. s. 112; Mutçalı, a. g. e. s. 216; Topaloğlu-Karaman, a. g. e. s. 77; Sarı, a. g. e. s. 383.

6-İhânet-Hızlân²²: Günahı ve küfrü açık olan kişilerin küçük ve zelîl duruma düşmelerini sağlamak için isteklerinin tam tersinin meydana gelmesiyle ortaya çıkan hârikalardır.

II-Dinî yönü bulunmayan hârikulâde olaylar şöyledir:

1-Sihir(büyük)²³: Aletli, aletsiz, sebebi gizli, gerçeğe uymayan hile, desise ve şarlatanlık gibi bir takım yollarla meydana gelen olaylardır. Kendini güçlü gösterecek şeyler yaparak yarar sağlamak amacına yöneliktir. Sihir hârika değildir. Olsa olsa pek az bir kısmı, istidrâc ve ihânet tarzında meydana gelen hârikalardır²⁴.

2-Şa'beze²⁵: Gözbağcılık, illizyonistlik, hokkabazlık...gibi bir şeyi olduğundan başka türlü göstermek sureyle yani el çabukluğu ile yapılan işlerdir²⁶.

3-Kehânet²⁷: Kâhinlerin, falcıların, sabîilerin (yıldızcılarının)...bir takım şekiller yardımıyla gelecekte, geçmişten ve bir takım özelliklerden haber ve bilgi vererek yaptıkları hokkabazlıklardır²⁸.

²¹İmlâ ve İmhal için bkz: Fâris b. Zekerıyyâ er-Râzî, Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüga, c. V, s. 345; Fâris b. Zekerıyyâ er-Râzî, Kitabu Mücmeli'l-Lüga, a. g. e. s. 672; Râğıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 143-144; Abdülkâdir er-Râzî, a. g. e. s. 112; Mutçalı, a. g. e. s. 216; Topaloğlu-Karaman, a. g. e. s. 77; Sarı, a. g. e. s. 383.

²² Bu konuda ilerde geniş olarak bilgi verilecektir. Bu "Hârikulâde Olaylar"dan sadece "Hârikulâde Olaylar (Mu'cize)" ile "Hârikulâde Olaylar ve İstidrâc/Mekr" makaleler halinde verilmiştir. Diğerleri de ayrı makaleler halinde verilmeye çalışılacaktır.

²³ Sihir ve Sâhir'in sözlük manası için bkz: el-Ezherî, a. g. e. c. IV, s. 290-293; Fâris b. Zekerıyyâ er-Râzî, Kitabu Mücmeli'l-Lüga, s. 370; Râğıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 225-226; ez-Zemahşerî, Esâsü'l-Belâğa, s. 287; İbn Manzur, a. g. e. c. IV, s. 348-350; el-Firûzâbâdî, Besâir, c. III, s. 197-200; el-Firûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-Muhîr, c. II, s. 45; Asım Efendi, a. g. e. c. II, s. 382-383; Abdülkâdir er-Râzî, a. g. e. s. 191; Ayrıca bkz. İbrahim Akgün, Kur'an'da sihir Kavramı, Yüksek lisans Tezi, Danışman: Doç.Dr.Ahmet Coşkun, Kayseri, 1993; Yusuf Özbek, İslâm Açısından Sihir - Manfred Ullmann, Natur und Geheimwissenschaften im Islm: Türkçesi: Yusuf Özbek: İslâm Kültür Tarihinde Maji, İz yayıncılık, İstanbul, 1994.

²⁴ Sihir'in terim manası için bkz: Râğıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 225-226; Ateş, Ali Osman, Kur'an ve Hadislere Göre Cinler-Büyü, 2. baskı Beyan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 211; Coşkun, Arif: İslâm'a Göre Sihir, Cin Çarpması, Selam. n3. net; Gölcük-Toprak, a. g. e. s. 392.

²⁵ Şa'beze'nin sözlük manası için bkz: Asım Efendi, a. g. e. c. II, s. 91; Sarı, a. g. e. s. 824; el-Harbûtî (1842-1914), Abdullatîf, Tenkîhu'l-Kelâm fi Akâidi'l-İslâm, 2. baskı, Necm İstikbâl Matbaası, İstanbul, 1330/1911, s. 275 ve dpn. 3: Şa'beze: El çabukluğu ile yapılan hokkabazlığa denir, diyor ve sihrin şa'beze gibi hayali bir iş olmadığını bildirerek: "nazar hak, sihir vaki" diyor ve s. 276, dpn. 4, ve 277, dpn. 5 ve 278: "sihir" hakkında bilgi veriyor.

²⁶ Şa'beze'nin terim manası için bkz: es-Sâbûnî, el-Bidâye, Terceme eden: Bekir Topaloğlu, a. g. e. s. 213; Özbek, a. g. dergideki makale, s. 7, s. 169.

²⁷ Kehânet'in sözlük ve terim manaları için bkz: el-Ezherî, a. g. e. c. VI, s. 241; Fâris b. Zekerıyyâ, Kitabu Mücmeli'l-Lüga, s. 613; Fâris b. Zekerıyyâ, Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüga, c. V, s. 145; Râğıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 442; ez-Zemahşerî, a. g. e. s. 416; el-Firûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-

4-Fâl: Sözlükte fâl²⁹: Baht, şans, kader, kısmet, talih,...demektir.

Terim olarak fâl: Çeşitli tekniklerle gelecekte ve bilinmeyenden haber verme, gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatıdır³⁰.

5-Tılsım³¹: Arapçadır, (Tılsım = طلسم) fiilinden gelir: Sihirbazlık, sihir yapmak, sihir yazmak demektir. Yazı, çizgi, rakam, şekiller ve sözlerle yapılan büyü çeşidi ve yöntemidir³².

6-Büyü³³: Sihirin Türkçesidir.

7-Rukye³⁴: Büyücülerin ve üfürükçülerin okudukları şeylerdir³⁵.

Sihir ve çeşitleri, “dinî yönü bulunan hârikulâde olaylar’dan hatta “hârikulâde olaylar” dan değildir³⁶.” Sihirin hakikati: Mu’tezile’ye göre, sihir bir aldatmadan ibarettir, aslı yoktur. İmam Şâfiî’ye göre sihir, bir vesvese ve çeşitli hastalıklardan ibârettir. Hanefilere göre, sihrin aslı vardır, onun vukuu gerçektir ve bir takım özelliklerle elde edilir³⁷. İslâm’da sihir yasaklanmıştır. Ebû Hureyre(v. 58/677)’den rivayet edilmiştir: “Hz. Peygamber: İnsanı yok eden yedi

Muhîr, c. IV, s. 264; el-Fîrûzâbâdî, Besâir, a. g. e. c. IV, s. 57; Asım Efendi, a. g. e. c. IV, s. 742; Sarı, a. g. e. s. 1334; Ahmed el-Ayed ve diğerleri, a. g. e. s. 1059; İbrahim Mustafa ve diğerleri, a. g. e. c. II, s. 802; Asım Efendi, a. g. e. c. IV, s. 742; Arslan-Yılmaz, Kehanet, s. 119; Kehânetin anlamı, Çeşitleri ve Tarihi.

²⁸Kehânet için bkz: Arif Arslan-Hakan Yılmaz, Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Kehânet, Karizma Yayınları, İstanbul, 2000; Kâhincilik ve falcılıktan daha farklı olan “Astroloji” ve “Yıldızlara bakarak kehhanette bulunmaktan menedilme” için bkz. Dr. Sevim Asimgil, Doğu Kaynaklarının Bakış Açısıyla Burçlar nedir, Karizma Yayınları, İstanbul, 2001, s. 47 vd. , s. 179 vd.

²⁹Fâl’ın sözlük ve terim manaları ile bilgi için bkz: Giovanni Scognamillo-Arif Arslan, Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre FAL, Karizma Yayınları, İstanbul, 2000, s. 93.

³⁰Fâl’ın terim manası ve bilgi için bkz: Râgıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 442-443; Aydın Mehmet, DİA, İstanbul, 1995, c. XII, s. 134 “FAL” maddesi.

³¹Tılsım için bkz: Cebecioğlu, a. g. e. s. 720; Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 492. Sarı, a. g. e. s. 932; Mutçalı, a. g. e. s. 525; Develioğlu, a. g. e. s. 1333.

³²Sarı , a. g. e. s. 931-932.

³³Büyü için bkz: Cebecioğlu, a. g. e. s. 165; geniş bilgi için bkz. Giovanni Scognamillo-Arif Arslan, Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Büyü, Büyünün tarifi, s. 91; Büyü: “Tabiat üstü güçler yardımıyla tabiatı etkileyerek olağan üstü sonuçlar elde etme esasına dayanan faaliyetler için kullanılan bir terim”dir. Bk. Hikmet Tanyu, Büyü, DİA, c. VI, s. 501.

³⁴Rukye’nin sözlük ve terim manası için bkz: Râgıb el-İsfehânî, a. g. e. s. 201; Develioğlu, a. g. e. s. 1078.

³⁵Rukye için bkz: Scognamillo-Arslan, Büyü, s. 167; Rukye Ve Dua İle Tedavi, Rukyenin çeşitleri için bk. s. 167-177.

³⁶Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, CD ve Tefsiri, I-X, İstanbul, 1995, c.I, s. 366-367.

³⁷Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, el-Câmi’ Li Ahkâmî’l-Kur’an, I-XX, Beyrut, 1985, c. II, s. 44.

şeyden çekininiz, dedi. Bunun üzerine ashab: Ya Resulallah bu yedi şey nedir? diye sorulunca, Resûlullah: Allah'a şirk koşturmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, riba yemek, savaşta cepheden kaçmak, temiz ve iffetli müslüman bir kadına zina isnadında bulunmak, dedi”³⁸.

Dinî ve hârikulâde olaylardan olmadığı ve kabul edilmediği³⁹ gibi dinen de yasak olduğu⁴⁰ halde insanlar arasında çok yaygın olup devamlı istismar edilen bu olayları, “sihir, eş anlamlıları ve çeşitleri,” Hârikulâde olaylar ve Sihir” adıyla ayrı bir makale olarak sunulmaya çalışılacaktır.

Bize göre: Sihrin hakikatı vardır, fakat mu’cize ve kerâmet gibi Allah’ın rızasına ve ilâhî iradenin tercihinine bağlı değildir. Zira sihir ilâhî bir delil değildir, daha çok şer kuvvetlerin tesir ve tasallutu ile olan şeytânî, hile dolu, aldatmaca bir olaydır. Sihrin küfür, haram, mekruh ve mübah kısımları vardır.

Bu kısa açıklamalardan sonra şimdi dinî olan “Harikulâde olaylar”dan İhânet(Hızlân)’ı açıklayalım:

İHÂNET (اهانة)/ HIZLÂN (خذلان)

İHÂNET (اهانة): Arapça bir kelimedir. H-V-N(هون)kökünden türemiştir:

Sözlükte ihânet: Hakîr ve zelîl, zayıf ve sakin, alçak, âdî, düşük seviyeli, kolay ve hafif olmak...demektir. İhanet, E-H-V-N(اهان) fiilinden mastardır, isimdir.

Sözlükte E-H-V-N(اهان): Hakir görmek, küçümsemek, aşağılamak, kınamak...gibi manalara gelmektedir⁴¹.

Terim olarak ihânet (اهانة): Bir insanı, şeytanın fesada, kötülüğe derece derece, yavaş yavaş yaklaştırması sonucunda, o insanın isteğinin ve arzusunun tam tersinin meydana gelmesi neticesinde hasret (kavuşamama, üzüntü) ve nedâmet (pişmanlık) getirir, “ ihânet” e dönüşür. Bu duruma düşen kişiler,

³⁸Kâmil Miras, Tecrid-i Sarih Tercemesi, D. İ. Başkanlığı Yayınları, Başbakanlık basımevi, Ankara, 1978, c. VIII, s. 224/1172.

³⁹ Geniş bilgi için bk. Elmalılı, a. g. e. c. I, s. 366-367.

⁴⁰ Bkz. Ateş, a. g. e. s. 333-334: İslâm'da Büyünün Hükmü; Giovanni Scognamillo-Arif Arslan, Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Büyü, s. 103-107: İslâm'da Büyünün Hükmü ve Cezası.

⁴¹ el-Ezherî, a. g. e. c. VI, s. 440-442; Fâris b. Zekeriyâ, Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüga, c. VI, s. 21; Râgıb el-İsfahânî, a. g. e. s. 848-849; ez-Zemahşerî, a. g. e. s. 707; İbn Manzûr, a. g. e. c. XIII, s. 438-439; el-Fîrûzâbâdî, Besâir, c. V, s. 356-357; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-Muhîr, c. IV, s. 278; Abdulkâdir er-Râzî, a. g. e. s. 464; Asım Efendi, a. g. e. c. IV, s. 785; İbrahim Mustafa ve diğerleri, a. g. e. c. II, s. 1000; Ahmed el-Ayed ve diğerleri, a. g. e. s. 1278; Mutçalı, a. g. e. s. 953; Cebecioğlu, a. g. e. s. 385; Devellioğlu, a. g. e. s. 496; Hasan Amîd, Ferheng-i Amîd, Tahran, 1337/1918, c. I, s. 225: İhânet.

küfrü ve fıskı açık olan insanlardır⁴². İhânet, terim olarak “hızlan” ın eş anlamıdır. Başka bir deyişle “ihânet”in diğer adı “hızlân” dır⁴³.

HIZLÂN (الخذلان): Arapça bir kelimedir. H-Z-L (خذل) fiilinden mastardır, isimdir.

Sözlükte hızlân: Yardımı terketmek ve kesmek, korumamak, uzaklaşmak, kesilmek, hakir ve zelil kılmak, Allah’ın ma’siyet (günah işlemek) için insanlara güç vermesi, gücün hayra uygun olmayışı, gücün günah işlemeye harcanması, yardımı beklenenin yardımı terketmesi, bir insana yardım etmeyip onu hakir ve zelil olarak terketmesi, güç bir zamanda terketmek, bırakmak, tevfinin zıddı, nusretin zıddı, lütfun zıddı, meûnetin zıddı, maddî ve manevî yardımı terketmek, kardeşine yardım etmekten vazgeçmek, Allah’ın bir insanı kötülüklerden korumayıp onu hemen kötülüklere düşürürmesi...gibi manalara gelmektedir⁴⁴.

Terim olarak hızlân: Yardım edeceği sanılan bir kişinin yardımını çekmesi⁴⁵ veya bir peygambere tâbi olmayarak yapılan hârikulâde bir iş olup yalancılardan yalancılıklarını pekiştirir⁴⁶.

⁴²el-Ezherî, a. g. e. c. VI, s. 440-442; Fâris b. Zekeriyâ er-Râzî, Mu’cemü Mekâyisi’l-Lüga, c.VI, s. 21; Râgıb el-İsfahânî, a. g. e. s. 848-849; ez-Zemahşerî, a. g. e. s. 707; İbn Manzur, a. g. e. c. XIII, s. 438-439; el-Fîrûz Abâdî, Besâir, c. V, s. 356; el-Fîrûz Abâdî, el-Kâmûsü’l-Muhît, c. IV, s. 278; Abdulkâdir er-Râzî, a. g. e. s. 464; et-Tehânevî, a. g. e. c. I, s. 1538; Asım Efendi, a. g. e. c. IV, s. 785; Hasan Amîd, Ferheng-i Amîd, Tahran, 1337/1918, c. I, s. 225; İhânet.

⁴³ Özervarlı, Hârikulâde, DİA, c. XVI, s. 181; Özbek, a. g. Dergideki makale, S. 7, s. 169; Gölçük-Toprak, a. g. e. s. 391-392.

⁴⁴ el-Ezherî, a. g. e. c. VII, s. 323-324; Fâris b. Zekeriyâ er-Râzî, Mu’cemü Mekâyisi’l-Lüga, c. II, s. 165-166; Fâris b. Zekeriyâ er-Râzî, Ktabü Mücmeli’l-Lüga, s. 206; Râgıb el-İsfahânî, Müfredâtü Elfâzî’l-Kur’an, Beyrut,1992, s. 277; ez-Zemahşerî, Esâsü’l-Belâğa, s. 156; es-Sâbûnî, el-Bidâye Terceme eden: Bekir Topaloğlu: Mâturidiyye Akâidi, s. 198; İbn Manzur, a. g. e. 1. baskı, Mısır,1303/1885, c. XIII, s. 314-315; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsü’l-Muhît, c. III, s. 367; Asım Afendi, a. g. e. c. III, s. 1266; Fîrûzâbâdî, Besâir, c. II, s. 351 ve 531; Abdulkâdir er-Râzî, a. g. e. s. 113; İbrahim Mustafa ve diğerleri, a. g. e. c. I, s. 222; Devellioğlu, a. g. e. s. 447; Doğan, a. g. e. s. 427; Sarı, a. g. e. s. 386; Mutçalı, a. g. e. s. 218; el-Müncid fi’l-Lüga, s. 171; Topaloğlu- Karaman, a. g. e. s. 78; Ahmed el-Ayed ve diğerleri, a. g. e. s. 385.

⁴⁵ el-Ezherî, a. g. e. c. VII, s. 323-324; Fâris b. Zekeriyâ, Mu’cemü Mekâyisi’l-Lüga, 1970, c. II, s. 165-166; Fâris b. Zekeriyâ, Ktabü Mücmeli’l-Lüga, s.206; ez-Zemahşerî, Esâsü’l-Belâğa, s.156; es-Sâbûnî, el-Bidâye,Terceme eden: Bekir Topaloğlu: Mâturidiyye Akâidi, s. 198; İbn Manzur, Lisanü’l-Arab, 1. baskı, Mısır,1303/1885, c. XIII, s. 314-315; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsü’l-Muhît, c. III, s. 367; Asım Afendi, a. g. e. c. III, s. 1266; el-Fîrûzâbâdî, Besâir, c. II, s. 531; Abdulkâdir er-Râzî, a. g. e. s. 113; İbrahim Mustafa ve diğerleri, a. g. e. c. I, s. 222; Gölçük-Toprak, a. g. e. s. 391.

⁴⁶Lekkânî (v. 1047/1637), Abdusselâm b. İbrahim, Şerhu Cevhereti’t-Tevhîd, Mısır, 1369/1949, s. 209.

Başka bir ifadeyle hızlân: İnsanda günah işleme gücünün yaratılması demektir⁴⁷.

Akâid ve Kelâm ilminde hızlân: Küfrü ve fıskı açıkca bilinen bir kimsenin elinde isteginin hılafına(tam tersine) meydana gelen hârikalara denir. Allah tarafından kâfir ve günahkârların elinde yaratılır, meydana gelir. Allah'ın, onları yalanlamak ve rezil etmek için kendilerinde meydana getirdiği hârikalardır⁴⁸. Peygamberlik iddiasında bulunan Müseylime b. Sümâme, Benî Hanîfe'den Müseylime b. Habibi'l-Hanefiyyi'l-Kezzâb (v.12/633)'da bu durumlar görülmüştür. Resûlullah (S.A.V)'e Benî Hanîfe elçisi ve onlarla beraber gelen Müseylime, müslüman olmuş, Medine'den ayrılıp ülkesi Yemâme'ye döndüklerinde; irtidat edip yalanlar söylemiş, Kur'an-ı Kerim'e nazireler yazmış, içki ve zinayı helâl kılmış, namazı kaldırmış, kendisine vahiyler geldiğini bildirerek nebilik iddiasında bulunmuş, halkı da onu tasdik etmiştir. Sonra durumu haber alan Halife Ebu Bekr (v. 634), Halid b. Velid (v. 642)'i askerleriyle birlikte onların üzerlerine göndermiştir. Uzun mücadelelerden sonra Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza (v. 625)'yı şehid eden Ensar'dan Cübeyr b. Mut'im (v. 59/679)'in azadlı kölesi Ebu Desmete Vahşî b. Harb (v. ?), mızrağı ile Müseylime'yi vurmuş, Ensar'dan biri de kılıcı ile vurarak öldürmüşlerdir⁴⁹. İşte bu Müseylime'ye bir gün bir kadın gelerek: "Bizim hurmalarımız verimsiz, kuyularımızın da suyu kurumuş bulunuyor. Bu bakımdan suyumuzun ve hurmalarımızın artması için, Muhammed (S.A.V.) Hezman halkına nasıl dua ettiyse sen de öylece dua et" dedi. Açıkca hurmamızın olgunlaşıp yetişmesi uzak (uzun zaman ister, nerdeyse imkânsız), kuyumuz da kurumuştur. Müseylime bu konuda Unfuve b. Nehâr er-Reccâl(v. ?)'a sordu. O da Peygamber (S. A. V.)'in Hezma halkına dua ettiğini, onların kuyularından bir miktar su alıp ağzında çalkaladıktan sonra kuyulara döktüğünü, bunun üzerine kuyuların su ile dolup taşıdığını, her bir hurmanın dal budak salarak hurma yüklendiğini anlattı. Müseylime de aynı şeyi yapınca, kuyuların suyu bütünüyle çekildi. Hurma ağaçları da kurudu. Onun ölümünden sonra da her şey normal haline döndü.

⁴⁷et-Tehânevî, a. g. e. c. I, s. 449.

⁴⁸Bâcûrî, Şerhu Cevhereti't-Tevhîd, s. 298; Birgivî (v. 981/1573), M. b. Pîr Ali: Ravzâtü'l-Cennât fi Usûli'l-İ'tikâd, Baskı yeri ve tarihi yok, s.15-16; Zihnî Efendi(v. 1929), Mustafa: Savâbü'l-Kelâm fi Akâidi'l-İslâm, İstanbul,1327/1909, s. 87, 231.

⁴⁹İbn Hişam (v. 213/ 828 veya 218/833),Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyêbe'l-Himyârî, es-Sîretü'n-Nebeviyyetü, Tahkik, zabt ve şerh: Mustfa es-Sekâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdullatif Şibli, Mısır,1936, c. IV, s. 222-223; İbnu'l-Esir, Ali b. M. , el-Kâmil fi't-Târih, Beyrut, 1965, c. II, s. 360-367: Geniş bilgi var.

Başka bir rivayete göre: Bir kadın Müseylime'ye: Resûlullah'ın " Hezman halkı" için Allah'a yaptığı dua gibi sen de hurmamız için dua et, demiştir. Zira Hz. peygamber, o zaman, (Allah'ı) zikretmiş ve onlara dua etmiş, kuyularından su almış, ağzında mazmaza etmiş ve kuyuya püskürtmüş, bunun üzerine kuyu, su ile dolup taşmış böylece bütün hurmalar kurtulmuş, tomurcaklanıp kısa dallar vermişti. Müseylime de Resûlullah'ın yaptığı gibi yapmış; fakat kuyunun suyu çekilmiş, hurmalar da kurumuştur.

Yine bir gün Unfuve b. Nehâr er-Reccâl, Müseylime'ye: " Benî Hanîfe'nin çocuklarına elini tıpkı Resûlullah'ın dokundurduğu gibi dokundur, gezdir" dedi. O da öyle yapmış, elini onların başlarına dokundurmuş, gezdirmiş ve çenelerinin altını okşamıştır. Fakat başını dokundurup ovuşturduğu her çocuk kel olmuş, çenesinin altını okşadığı her çocuk da pepeleşmiştir. Daha sonra da onun ölümü üzerine çocuklar normal hallerine döndüler⁵⁰. Yine Müseylime, bir gün gözü şaşı bir adam için dua etmiş, sağlam gözü de gitmiştir (şaşı olmuştur). Daha sonra da onun ölümü üzerine adam normal hale dönmüştür⁵¹.

Başka bir kaynağa göre: Şaşı bir adamın veya gözü kör olan bir adamın kör olan gözünün düzelmesi için kendisine geldiğinde, Müseylime, gözüne düzelmesi için tükürünce adamın sağlam olan diğer gözü de kör olmuştur. Daha sonra da onun ölümü üzerine adam da normal hale dönmüştür⁵².

Hızlân'ın manası ve üzerindeki görüşler kişilere, âlimlere ve mezhep imamlarına göre değişmektedir. Zira Allah Teâlâ'nın fiili, teklifin sonucu olan hızlân'ın zıddı lütuf, ihsan, hidayet ve tevfik'dir. Genellikle bu kelimelerin manaları birbirine çok yakın " eş anlamlı" olup, ilahî yardımı ifade ederler. İnsan, ilahi yardım olmadan düşündüklerini, kendisine emredilen görevleri yerine getirebilir mi? Bu soru ve cevabı " iman ve küfür", " teklif ", " salah ve aslah", " istita'a" ve " kader" konularıyla yakından ilgilidir. Bu konudaki görüşlerden bazıları kısaca şöyledir:

Ebu Hanife (v.150/767)'ye göre hızlân: Kafir olan, kendi fiili, Hakk'ı inkar etmesi ve Allah Teâlâ'nın yardımı kesmesi (hızlânı) ile küfre sapmıştır. İman

⁵⁰İbnu'l-Esir, el-Kâmil, c. II, s. 362; İbn Hişâm, a. g. e. c. IV, s. 246-247 (Müseylime); Bahçeci, Muhittin: Ayet Ve Hadislerle peygamberlik ve Peygamberler, İstanbul, 1977, s. 49-50 (Müseylime).

⁵¹et-Tûsî (v. 672/1274), M. b. M. b. el-Hasen Ebu Ca'fer Nâsiruddin, Şerhu't-Tecrîd, (Şerhu'l-Mevâkıf, İstanbul, 1311/ 1893 içindedir), c. III, s. 322.

⁵²el-Bâcûrî, a. g. e. s. 299; el-Cisr et-Trablusî, Hüseyin b.: er-Risâletü'l-Hâmidîyye fi Hakikati'd-Diyâneti'l-İslâmiyye ve Hakikati's-Şerîati'l-Muhammediyye, Çeviren: Manastırlı İsmail Hakkı, sadeleştiren: Ahmed Gül, İstanbul, ts. s. 512.

eden de kendi fiili, ikrarı, tasdiki ve Allah Teâlâ'nın muvaffakiyet ve yardımı (tevfiki) ile iman etmiştir⁵³.

Eş'ari (v. 324/936) bu konuda şöyle der: Onlara (Mu'tezile'ye) şöyle denir: "Mü'minlerin imana muvaffakiyeti (tevfik) Allah'tan oluyor da, kafirlerin buna muvaffakiyetsizliği (hızlânı) niçin Allah tarafından olmuyor? Aksi halde Allah'ın kâfirleri imana muvaffak kılp, küfürden koruduğunu iddia etmiş olursunuz. Küfür bizzat kâfirlerin kendilerinden sâdır olduğu halde, Allah onları küfürden nasıl korumuş olmaktadır?" Eğer (Mu'tezile) Allah'ın kâfirleri muvaffak kılmadığını(hızlân) kabul ederse, onlara denir ki: "Hızlân Allah'tandır. Zaten Allah'ın kâfirler için yarattığı küfür de bu değil midir? Evet derlerse mesele yok. Hayır derlerse, o zaman Allah'ın yarattığı bu hızlân ne anlama gelmektedir? Diye onlara sorulur". (Mu'tezile): "Hızlân, onları küfür ile başbaşa bırakmaktır" derler ise, onlara şöyle denir: "Allah'ın mü'minleri küfür ile başbaşa bırakma sözü size ait değil mi?" Bize ait derler ise, o zaman onlara: "Hızlân onları küfür ile başbaşa bırakmak olunca, sizin Allah'ın mü'minleri de iman konusunda muvaffak kılmadığını iddia etmiş olduğunuz anlaşılıyor" denir. Bu da dinden çıkış anlamına gelir. Onların hızlânın küfre ait olduğunu bilmeleri gerekmektedir⁵⁴.

Yine bu konuda Eş'arî şu bilgiyi vermektedir: ⁵⁵" Nusret (yardım) konusunda Mu'tezile şöyle der: Allah'ın mü'minlere yardımı bazan onlara delil olarak yardım ettiği manasına gelir. Şu ayetlerde olduğu gibi." Şüphesiz biz, peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem şahitlerin dikileceği gün her halde yardım edeceğiz" ⁵⁶. Bazan da bu yardım kafirlerin ayağını kaydırmak ve kalblerine korku vermek için olur ki, neticede mağlup olurlar ve bu durum mü'minler için kafirlere karşı Allah'ın bir yardımı, kafirler için ise Allah'ın onların kalblerine korku vermesi sebebiyle hızlânı(yardımnı kesmesi) olur. Eğer mü'minler mağlup olursa, bu durum Allah'ın hızlânı sebebiyle değil aksine Allah'ın onları kafirlere karşı yenilmelerine rağmen bir hüccetle muzaffer kılması manasına gelir.

Ehl-i İsbât (hızlânı kabul edenler) bu konuda şöyle demektedir: Nasr (yardım) Allah'tandır. O'nun yaptığı ve kafirlere karşı cüretli olmayı

⁵³ Ebu Hanife, Numan b. Sâbit, el-Fıkhü'l-Ekber, Yer ve Tarih yok, s. 3.

⁵⁴ Eş'arî, Ebu'l-Hasen, el-İbâne an Usûli'd-Diyâne, Medine, 1975, s. 54-55.

⁵⁵ Eş'arî, Ebu'l-Hasen, Kitâbü Makâlâtî'l-İslâmiyyîn Ve İhtilâfî'l-Musallîn, 3. baskı, Wiesbaden, 1980, s. 264-265(Ehl-i İsbât' ın iki görüşü ile sona eriyor ve tekrar dipnot veriliyor).

⁵⁶ Mü'min, 40/51.

mü'minlerin kalblerine attığı(verdiği) şeydir. Bazan imana güç yetirmek de “nasr” olarak isimlendirilir.

Bazılarına göre “hızlân” konusunda şu üç görüş var:

1-Bazıları dedi ki: Hızlân: Allah'ın (c.c.),”Hidayeti kabul eden mü'minlere gelince: Allah onların muvaffakiyetini artırmıştır... ⁵⁷” sözünde olduğu gibi mü'minlere yapmış olduğu artırma ve lütuf ihdâsını terketmesidir. Böylece Allah(c.c.) ın lütuf ve artırmasını yapmaması kafirler için hızlândır.(Yani: Allah'ın mü'minlerden bahsederken onları övücü mahiyetteki sözlerini kafirler hakkında terketmesidir.)

2-Bazıları da dedi ki: Hızlân: Allah (c.c.) tarafından hızlân, kafirleri bununla isimlendirmesi ve onların hızlâna uğramış olduklarına hükmetmesidir. (Yani: Allah'ın hızlan etmesi onları kafir diye isimlendirmesi, onlara hızlana uğramışlardır diye hüküm vermesidir.)

3-Bazıları ise şöyle demiştir: Hızlân: Allah'tan bir cezalandırmadır ki kafirlere yaptığı cezaların toplamıdır. (Yani: Hızlan Allahın verdiği bir cezadır ki o(hızlan) onlara Allah'ın verdiği cezalar demektir).

Bu konuda Ehl-i İsbât(hızlânı kabul edenler)'in iki görüşü ise şöyledir:

1- Bazıları şöyle dedi: Hızlân: Küfre güç yetirmektir, kafirlerdeki küfür gücüdür.

2-Bazıları da şöyle dedi: Hızlân: Allah'ın, kafirin küfrünü yaratmasıdır, kafirleri terketmesidir (yardımsız bırakmasıdır). (Yani: Allah onları hızlana uğrattı, onların küfrünü yarattı) ⁵⁸ .

Bakillânî (v. 403/1013)' ye göre hızlân: Kendisine muhalefet edeni bozguna uğratmak ve desteğini çekmektir ⁵⁹ .

Mâturîdî (v. 333/944)'nin görüşünü de aksettiren Ahmed Efendi'ye göre hızlân: Bir insanda masiyet gücünün yaratılmasıdır. Tefvik ise: Bir insanda taat gücünün yaratılmasıdır⁶⁰.

⁵⁷Muhammed, 47 /17.

⁵⁸ Eş'arî, a. g. e. s. 264-265.

⁵⁹ Bakillânî, Kadı Ebu Bekr M. b. Tayyib, Kitabü'l-Beyân, Beyrut, 1958, s. 43.

⁶⁰ Ahmed Efendi (v. ?), Çakar Ahmedzâde, Şârih: ŞeyhzâdeAbrurrahim b. Ali (v.1282/1865), Nazmü'l-Ferâid ve Cemu'l-Fevâid, el-Matbaatü'l-Âmira, İstanbul, 1288/1871, s. 26-27:Tevfik-Hızlân ve s. 27-28: Teklîf.Ayrıca bk: Abdurrahman b. Ali Şeyhzâde, Nazmu'l-Ferâid ve Cem'u'l-Fevâid fî Beyânî'l-Mesâil Elletî Vakaa fihâ el-İhtilâfu Beyne'l-Mâturidiyyeti ve'l-Eş'ariyyeti fî'l-Akâid, el-Matbaatü'l-Edebiyye, Mısır, 1317/1899, s. 25: Tefvik-Hızlân ve s. 25-27: Teklîf.

Cüveynî (v. 478/1085) ise bu konuda şu bilgileri vermektedir : ⁶¹ “ Tefvik: Kulda itaat etme gücünü yaratmaktır. Hızlân: Kulda günah işleme gücünü yaratmaktır. Sonra kendisine tevfik verilen kişi günah işleyemez. Çünkü onun işlemeye kudreti yetmez. Bunun aksinde de söylenecek söz aynıdır. Yani kendisine hızlân verilen kişi de itaat edemez. Çünkü onun itaat etmeye kudreti yetmez.

Mu'tezile: “Tevfik” kelimesini, “ lütfun yaratılması” manasına kullanır ki; Allah’a göre: Allah yanında o kul mü'min bilindiği için böyledir. Hızlân ise: Lütfun o kulda imkânsız olduğuna hamledilir. O halde Allah’ın ilminde herkes hakkında mutlaka lütuf vaki olmaz. Belki onlardan bir kısmı vardır ki, kendisine lütfedildiğinde Allah onun iman edeceğini biliyor ve lütfediyor. Onlardan bir kısmı vardır ki; Allah Teâlâ, ona nezdindeki imanını lütuftan başkasını artırmayacağını, ondan başkasını o kimsede ancak azgınlık ve düşmanlıkta ısrarına devamını artıracığını bilir.(Başka bir ifade ile: Mu'tezile'nin görüşüne göre: Tefvik(muvaḥḥak kılma), Allah Teâlâ'nın kendi katında inandığına dair bilgisine dayalı olan lütfunun bir sonucudur. Hızlân ise, sözkonusu lütfunun olmamasının sonucudur. O halde her kul hakkında lütfetmesi Allah’ın bilgisinde gerçekleşmemektedir. Bilakis insanlardan öylesi vardır ki, Allah, o kimseye lütfetmişse o kimsenin iman edeceği Allah’ın bilgisinde vardır.Lütfetmediği kimsenin ise, inanmıyacağına dair Allah’ın bilgisi vardır. Yani Allah o kimseye lütfetmiş olsaydı bile o kimse azgınlığında ısrarlı olacaktı ve sınırı aşmaya devam edecekti)

Aslında Mu'tezile Mezhebinde olanların dayandıklarının temeli gözönünde bulundurulursa: “ Cenâb-ı Hak bütün yaratıkları muvaḥḥak olmaları üzerinde muktedir kılmakla vasıflanamaz yani Allah bütün insanları muvaḥḥak etme gücüyle muttasıf değildir “ demeleri gerekirdi. Zira bu, dinin ve Kitab-ı Mübîn'in nasslarına aykırıdır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “ Eğer biz dileseydik herkesi elbette hidâyete erdirirdik⁶² “. Bu ayeti Medârik, tefsirinde şöyle açıklıyor: “ Eğer nefis, hidâyet yoluna gitmeye ihtiyarını(iradesini) sarfetmiş olsaydı biz de bunu, bu hidâyeti lütfederdik. “ Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “ Eğer Rabbin dileseydi bütün insanları muhakkak ki, bir tek ümmet yapardı. Onlar ihtilaf

⁶¹ Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebu'l-Meâlî Abdülmelik, Kitâbü'l-irşâd, (M. Yusuf), Kahire, 1950, s. 254-255(Bu alıntı :Hud,11/118 ayetiyle sona eriyor)

⁶² Secde, 32/13.

edici bir halde (işte böylece) devam edip gideceklerdir ⁶³. Diğer ayetlerde de durum böyledir.

Taftâzânî (v.793/1391)'ye göre lütuf ve tevfik: İnsanda Allah'ın itaat gücünü yaratmasıdır. Hızlân: İnsanda Allah'ın masiyet gücünü yaratmasıdır ⁶⁴.

İtikatta mezhep imâmı olan Mâtûrîdî'nin de görüşünü aksettiren Beyâzîzâde (v.1097/1686)'ye göre hızlân: Tevfik'in olmaması; Allah'ın kişiyi nefsiyle yarımsız, başarısız bir şekilde bırakması, kendisinde yarattığı azmi kullanmasının olmamasıdır. İşte bu ilâhî âdete(kanuna) göre fiille beraber yaratılan küllî ve mutlak kudretin kapsamına giren cüz'i bir kudrettir ⁶⁵.

Kadı Abdulcebbâr (v. 445/1024)'a göre hızlân: Kafirin kendisinden delilin çekilmesiyle, alınmasıyla onun hafife alınması, kötü durumlara düşmesi ve müstehak olması. Böylece kalbine korku salma ve aklına korku getirmek suretiyle cezalandırılmasıdır ⁶⁶.

Hızlân ile ilgili âyetlerden bir kısmının tefsiri şöyledir:

İbn Kesir (v. 774/1373): Âl-i İmrân, 3/ 160. ayetinin tefsirinde: Allah'ın yardımı, tevfik ve izzet, bunları kesmesi ise hızlândır ⁶⁷.

İsrâ, 17 / 22. ayetinde ise hızlân: Şirk koşulması halinde insanın zelîl ve hakîr hale düşmesi, Allah'ın ona yardım etmemesi ve insanın da elinden hiç bir şeyin gelmemesidir ⁶⁸.

Furkan, 25 / 29. ayetinde hızlân: İnsanın Hak'tan sapması, batıl işlerde kullanılması, yarımsız, yapayalnız bırakılmasıdır ⁶⁹.

Leyl, 92 / 7. ve 10. ayetlerin tefsirinde : 7. ayetteki (اليسرى) el-Yüsrâ =Mümin için kolaylık(tevfik);10. ayetteki (العسرى) el-Usrâ= Kafir için zorluk(hızlân) olduğunu birçok ayet ve hadisla açıklayarak şöyle denmektedir: Kim hayır yoluna yönelirse onu “tevfik” ile mükafatlandırır. Kim ki şer yoluna yöne-

⁶³ Hud, 11/118.

⁶⁴ Teftâzânî, Şehu'l-Makâsîd, c. II, s. 159-160.

⁶⁵ Beyâdî(el-Beyâzî, Beyâzîzâde) (v.1097/1686), Kemâleddin Ahmed b. Hasen b. Sinaeddin Yusuf el Bosnevî, İşârâtü'l-Merâm min İbârâtü'l-İmâm, neşr: Yusuf Abdurrezzâk, Kahire, 1369 / 1949, s. 303.

⁶⁶ Kadı Abdulcebbâr, b.Ahmed el-Hemedânî, Müteşâbehü'l-Kur'an, Kahire, 1969, Kısım, I, s. 726-727.

⁶⁷ İbn Kesir, Ebu'l-Fida' İsmail b, Ömer, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm, Dâru'l-hadis(Dâru'l-Endelüs), Beyrut, 1966, c. II, s. 143.

⁶⁸ İbn Kesir, a. g. e. c. IV, s. 297.

⁶⁹ İbn Kesir, a. g. e. c. V, s.149.

lirse onu “hızlân” ile cezalandırır. Bunların her ikisi de ezelde takdir edilmiş bir kaderdir ⁷⁰.

Fahru'd-Din er-Râzî(v. 606/1210): Âl-i İmrân,3 / 160. ayetini: İbn Abbas şöyle tefsir ettiğini belirtmektedir.:” Size Bedir gününde yardım ettiği gibi yardım ederse, size hiç kimse galip gelemes. Uhud gününde sizi yardımsız bıraktığı gibi yardımsız bırakırsa, size hiç kimse yardım edemez...” Râzî, bu konuyu dört mesele halinde sunar. Buralarda Allah’ın isyan edenlere yardımını kesip, yardımsız bıraktığının(hızlânın); Kafirin küfründe de, yardımını kesmesiyle ancak tahakkuk edeceği; itaat edenlere ise Allah’ın yardım edip(tevfik), mü’minin imanının ancak Allah’ın yardımıyla tahakkuk edeceğidir ⁷¹.

İsrâ, 17 / 22. ayetin tefsirinde: Allah’a yalan söyleyip şirk koşanların yardımsız ve korumasız bırakılıp (hızlân); kötülenmeye müstehak olacakları; kendisine şükredip itaat edenlerin nimete mazhar olacakları(tevfik) beyan edilmektedir ⁷².

Furkân, 25 / 29. ayetin tefsirinde Râzî, Allah ve Resûlüne muhalefet ederek sapıtan yardımsız kalan(=hızlân) insan ve cin cinsinden olanların şeytan gibi olacağını belirtir ⁷³.

Râzî, Leyl, 92 / 7. ve 10. ayetlerini, yedinci ayette geçen (el-yüsrâ), cennet, hayr, kolaylık ve taata erişme (tevfik); 10. ayette geçen (el-Usrâ) ise onun zıddı olarak: cehennem, şer, zorluk ve masiyete erişme(hızlan) manaları ile tefsir ediyor ⁷⁴. Râzî, buradaki Leyl,92/7. ayetinde Allah’ın mümini “tevfik” e özgü kıldığını (çünkü Allah mümin için taatı masiyetten daha râcih kılmıştır), Leyl, 92/10. ayetinde ise kafiri “hızlân” a özgü kıldığını gösterir. Çünkü Allah, kafir için masiyeti, taattan daha râcih kılmıştır. Bu ayet “Rüchan=tercih etme” nin meydana gelmesini gösterince, âlimler: “vücûbu=kafirin mutlak olarak hızlân’da; müminin de tevfik’de kalmasını” gerekli görmüşlerdir⁷⁵. Râzî, bu Leyl, 92/7. ve 10. ayetlerin tefsirinde el-Keffâl’in görüşünü, naklî delillerini zikrederek cevabını mezhebi olan Eş’arîler’in görüşünü bildirerek Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’den rivayet ettiği “çalışma-kader” ile ilgili hadîs üzerindeki

⁷⁰ İbn Kesir, a. g. e. c. VII, s. 305-306.

⁷¹ Fahreddin(=Fahru’d-Dîn) er-Râzî, et-Tesîru’l-Kebîr (Mefâtihu’l-Gayb), Tahran, ts, c. IX, s. 68-69.

⁷² Fahreddin er-Râzî, a. g. e. c. XX, s. 182: Özellikle 3. mesele.

⁷³ Fahreddin er-Râzî, a. g. e. c. XXIV, s. 76: 6. mesele.

⁷⁴ Fahreddin er-Râzî, a. g. e. c. XXXI, s.199: 1. mesele.

⁷⁵ Fahreddin er-Râzî, a. g. e. c. XXXI, s. 200: 4. mesele.

fikirleri beyan ederek “...amel ediniz. Herkes Allah’ın bilgisine uygun olan şeye müyesserdir” hadîsinin kendi görüşünü ortaya koyduğunu söyler...⁷⁶.

İbn Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350): Zümer, 39/8. ayetin tefsirinde: Bu Zümer, 39/8. ayetteki “...=Habîbim de ki: küfrünle eğlenedur”, sözü “hızlân” babından yani “desteğini çekmek” babındandır. Sanki, ona “ Benim sana iman ve taatan emrettiğimi sen reddettin” demiştir. Bundan sonra sana onu terketmeni emretmemiz, onu emretmemen hakkındadır. Bu durum hızlânda aşırı gitmektir...⁷⁷.

M. Reşit Rızâ (v.1935) kendisinin ve İbn Kayyim el-Cevziyye’nin “tevfik” ve “hızlân” konusundaki görüşlerini şöyle belirtmiştir:” Tefvik: Allah’tan özel bir yardımdır. Bazı kullarına fazlı ile verir, başarısını nereye koyacağını, mesajını kime vereceğini iyi bilir. Tefvik: Allah’ın bir kimsenin kendi gücüyle elde edebileceği başarılarla, kendi gücüyle elde edemeyeceği başarıları lütfettiği kişide toplaması demektir. Kişinin kendisi için hayır ve maslahat olan şeyleri toplaması gibi. Böylelikle ikisi de kendisinde toplanmış olur. Hızlân:”tevfik”in zıddı ya da yokluğudur. Yani o (hızlân, negatif bir şeydir (olumsuz bir iştir). Fakat Allah mahzûl (hor,hakir,zelil,perişan) olan kula hiç bir şekilde zulmetmez. Bir şeyin gerçeği olumlu olduğu halde olumsuz bir şekilde yorum yapılabilir. Yine bir şeyin mahiyeti olumsuz olduğu halde olumlu bir şekilde yorum yapılabilir.

Bu konuda el-Cevziyye ise şöyle der: Allah’ı tanıyıp bilenlerin hepsi: “ Allah’ın, kişiyi kendi nefesine bırakmaması “ tevfik” ; kişiyi kendi nefesine bırakması “ hızlân” olduğu konusunda ittifak etmiştir. Kişiyi kendi kendine bırakmaması demek: senin gücünden daha fazla bir güç verip ve kendi nefsin için bilmiş olduğun hayırlara doğru senin iradenin yöneltilmesi demektir. Başarının ona bağlı olması kendi kudretinde olmayıp da çalışmanla varamayacağını hayrı elde etmendir. Bunların bir kısmı psikolojik bir kısmı da dış sebeplere bağlıdır...”⁷⁸.

İbn Hazm (v. 456/1064)’a göre: “Hızlân: Allah’ın kişinin sapıklığını yaratması ve böylece kişinin onunla sapıtacağı şeyi yapmasıdır⁷⁹“ . “ Kişinin küfür

⁷⁶ Fahreddin er-Râzî, a. g. e. c. XXXI, s. 200-201, 4. mesele.

⁷⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsü’d-Din Ebu Abdillâh b. Ebî Bekr, el-Fevâidü’l-Müşevvik İlâ Ulûmi’l-Kur’an ve İlmi’l-Beyân, Beyrut, 1982, 81. kısım, s. 325.

⁷⁸ Reşit Rızâ, es-Seyyid M. Tefsiru’l-Kur’ani’l-Kerîm(Tefsiru’l-Menâr), 2. baskı, Beyrut, ts, c. VIII, s. 45-46.

⁷⁹ İbn Hazm, Ebu M. b. Ali b. Ahmed: Kitabü’l-Fasl Fi’l-Milel Ve’l-Ehvâ ve’n-Nihal, Mısır, 1321/1903, c. III, s. 38.

ve isyanı onun(hızlân)la olur ve şeytâna tâbi olur⁸⁰. “ Hidâyet ve hayır olmayan, günah ve hızlân olan salih değildir⁸¹”.

Allah Teâlâ'nın taat, iyi, güzel ve hayır için yaratmış olduğu mümini; taata, iyiye, güzele ve hayra hazırlaması “ Teysir ve Tevfik” ; Allah Teâlâ'nın ma'siyet ve şer için yarattığı fâsık ve kafir; ma'siyet ve şerre hazırlaması “ Hızlân” dır. Hızlân: Tevfik, hidâyet, lütf ve ihsânın zoddıdır.

Bu görüşte bana göre, çok incelik var. Zira Allah isterse bir insanı mümin, isterse de bir insanı kafir yapabilir. Elbette bunlara gücü yeter. O kâdirdir. Fakat aynı zamanda Allah âdildir, asla zulmetmez. İnsanlara güçlerinin yetmediği bir şeyi de asla yüklemes. Bu duruma göre: Allah, İnsan istediği için onu hidâyete erıştırıp onun mümin; Allah, insan istediği için onu dalâlette bırakıp onun kafir olmasını mı sağlamıştır. Yoksa, Allah istediği için mi bir insan hidâyete erip mümin; Allah istediği için mi bir insan dalâlete girip kâfir olmuştur. Elbette insan istediği için mümin; insan istediği için kafir olmuştur, olmaktadır.

Ayrıca burada kaza-kader, ilim, irade, güç ve kesb çok önemlidir. Fakat öncelikli olarak “hidâyet ve dalâlet”in bilinmesi gereklidir. Hidâyet, doğru yolu bulmadır. Dalâlet ise, doğru yolu bulmama, sapıtmadır. Bir insan, Hz. Peygamber'in ve Kur'an'ın çağrısına uyarsa Allah o insanda itaatı ve imanı yaratır. O insan da mümin olur. Bu, Allah'ın o insana teysir ve tevfidir. Fakat bir insan, Hz. Peygamber'in ve Kur'an'ın çağrısına uymazsa Allah o insanda isyan ve küfrü yaratır. O insan da kafir olur. Bu, Allah'ın o insana hızlânıdır.

Netice: İhânet (=Hızlân): Allah Teâlâ'nın bir insanı yardımsız, izzetsiz, ihsansız bırakması, güçsüz, zayıf, hakîr ve zelîl hale düşürmesi ve onda günah işleme gücünü yaratmasıdır. Kelâm'da ihânet(=hızlân): Küfrü ve fısı açık olan bir takım insanlar elinde isteklerine aykırı olarak meydana gelen hârikalardır. Bu hârikalar o insanları yalanlamak, rezîl etmek maksat ve hikmetine yöneliktir. Burada şunu gözden kaçırmamalıyız: Bir insanın istediği şey iyi veya kötü olabilir. Bu seçim kendisine aittir. Önemli olan nokta bu kişinin istediği doğrultuda, arzusuna uygun olarak Allah Teâlâ'nın, o işi yaratmasıdır. Sorumluluk seçim yapan insana aittir, yükümlülüğünden kaçamaz.

⁸⁰ İbn Hazm, a. g. e. c. III, s. 41.

⁸¹ İbn Hazm, a. g. e. c. III, s. 171.

